

UN OPAIȚ CU FIGURĂ ANTROPOMORFĂ DESCOPERIT INTR-UN MORMÂNT LA TOMIS

Cătălin DOBRINESCU

În primăvara anului 2005 am întreprins săpături arheologice preventive pe strada Ion Lahovari, în necropola aflată în vecinătatea incintei târzii a Tomisului.

Fiind vorba de o cercetare de tipul amintit, aria investigată a fost restrânsă, limitată strict la suprafața afectată viitorului imobil – cca. 70 mp – care era ocupată în proporție de trei pătrimi de fundațiile unei construcții din perioada modernă a orașului Constanța.

Descrierea mormântului. După înlăturarea urmelor moderne de construcție și a vegetalului antic, prin răzuială am descoperit un mormânt în groapă simplă, cu sicriu, orientat N-S, la -2,50 m de nivelul actual al străzii. Adâncimea gropii era de 0,60/0,70 m, lungimea de 2,15 m și lățimea de 0,70/0,80 m. Defunctul era depus cu picioarele spre nord și mâinile pe lângă corp. Craniul, detașat de trunchi se afla așezat pe torace cu privirea spre răsărit(fig.3). Scheletul era prost conservat.

Inventarul este compus din două vase de sticlă, aflate în partea de nord a gropii, în zona picioarelor, două obiecte ceramice – un opaiț și o căniță - depuse în capătul de sud, cuie de fier, de la sicriu.

1.*Vas sticlă* (fig.1/1) cu fundul puțin concav, gâtul relativ scund și buza inelară. Pereții sunt subțiri; sticla incoloră. Dimensiuni: înălțimea 11,5 cm; diametrul gurii 5,5 cm.

BUCOVALĂ, 1969, p. 71, nr. 105-120, vase cu corp piriform și gura pâlnie, tipul XXXIV, cu gât cilindric în prelungirea corpului; exemplare descoperite în morminte din Tomis, datate în secolele II-III p.Chr..

2.*Vas sticlă* (fig.1/2) de același tip cu primul. Dimensiuni: înălțimea 12 cm; diametrul gurii 5,5 cm.

Cele două recipiente sunt produse ale atelierelor locale tomitane.

3.*Căniță* (fig.1/3) cu corpul bombat, decorat cu caneluri la partea inferioară, gura largă, fundul îngust și o singură toartă. Pasta de culoare cărămizie. Dimensiuni: diametrul gurii 7,6 cm ; înălțimea 10 cm.

SUCEVEANU, 2000, tipul XXXIII, p. 107-111, pl. 45-46; BUCOVALĂ, PAȘCA, 1991, p.225, pl.5. Piesa este un produs local datat în secolele II-III p.Chr..

4. *Opaiț* (fig.2) cu corpul ovoidal, și ciocul lung, aflat în prelungirea corpului. Toarta ruptă din vechime. Discul este realizat sub forma unui chip feminin, bine conturat. Părul este ondulat; fața ovală. Ochii mărginiți de arcade au pupilele marcate printr-o împunsătură. Sub bărbia rotundă, o „fundă” delimitează ciocul de restul corpului. În mijlocul frunții se află orificiul de aprovizionare. Partea inferioară a opaițului are marginea marcată de un relief în formă de frunză, cu vârful îndreptat spre cioc. Este realizat din pastă fină, de culoare cărămizie, acoperită cu angobă portocalie. Prezintă urme de folosire (ars în zona ciocului). Dimensiuni: lungimea 12,5 cm; înălțimea 4 cm.

Analogii pentru această piesă aflăm în Egipt, la Ehnasya¹(fig.4). Opaițul egiptean este realizat însă într-o manieră mai puțin îngrijită, dar detaliile faciale – nasul, buzele, ochii, bărbia – sunt foarte asemănătoare. Este datat, larg, în epoca romană.

5. *Cuie de fier*, de la sicriu.

Opaițul, unic în Tomis prin forma și decorul său, foarte asemănător celui din Egipt, ne determină să întrevădem posibilitatea originii lui egiptene. Reprezentările sculpturale ale unor divinități ca Isis, Harpocrate, Serapis și Osiris,² și inscripțiile³ cu caracter religios descoperite la Tomis, ilustrează existența adoratorilor cultelor egiptene în perioada romană a orașului. Dedicăția lui *Karpion*, fiul lui *Anubion*, în numele *asociației Alexandrinilor* din Tomis, atestă prezența în secolul al II-lea p.Chr. nu numai a cultelor egiptene, ci și a etnicului egiptean în orașul-port. Negustorii și posibiii armatori din Tomis se alătură celor din alte centre, precum Eretria, Bizanț, Nicomedia la sărbătoarea navigației, patronată de zeița Isis.⁴ Două mari sărbători – *Navigium Isidis – barca Isidei* - în luna martie, și *Inventio Osiridis – descoperirea lui Osiris* - în octombrie, marcau debutul și finalul sezonului de navigație pe mare⁵. Un alt eveniment marcant – *sărbătoarea opaițelor* – a fost introdus în calendarul oficial roman încă din timpul lui Caligula și corespundea cu aniversarea Isidei în întregul Egipt⁶.

Funda înnodată sub bărbia personajului feminin sugerează, într-o măsură, *nodul isiac*. În această situație, ipoteza reprezentării Isidei pe opaiț nu pare exagerată, dacă avem în vedere numeroasele mărturiile iconografice și epigrafice ce amintesc de adoratorii zeiței în orașul Tomis. Lipsa unor analogii în spațiul vest-pontic arată că piesa este un import.

În legătură cu poziția neobișnuită a craniului în mormânt, nu avem încă o explicație sigură. Nu pare să fie vorba de o reînhumare, deoarece restul scheletului se afla în conexiune anatomică. O posibilă violare a mormântului se exclude, deoarece inventarul funerar nu era deranjat. În această situație nu

¹ <http://www.petrie.ucl.ac.uk>.

² COVACEF, 2002, p.162.

³ ISM II, 152(37), 153(38),154(39), 463(13).

⁴ TURCAN, 1998, p. 134-137.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p.139.

trebuie eliminată varianta unei morți violente, urmată de depunerea craniului în poziția amintită.

Revenind la complexul arheologic în sine, tipul de mormânt în groapă simplă, cu sicriu, inventarul și dispunerea scheletului, ne determină să apreciem că acest artefact se înscrie în linia „tradițională” a mormintelor din Tomisul secolelor II-III p.Chr..

BIBLIOGRAFIE

- BUCOVALĂ 1969 – M. Bucovală, *Vase antice de sticlă la Tomis*, Constanța, 1969.
- BUCOVALĂ, PAȘCA 1991 – M. Bucovală, C. Pașca, *Descoperiri recente în necropola romană de sud-vest a Tomisului*, *Pontica* 24 (1991), p. 185-236.
- COVACEF 2002 – Z. Covacef, *Arta sculpturală în Dobrogea romană (sec.I-III p.Chr)*, Cluj-Napoca, 2002.
- SUCEVEANU 2000 – Al. Suceveanu, *Histria X. La céramique romaine des Ier-IIIe siècles ap.J-C.*, Bucarest, 2000.
- TURCAN 1998 – R. Turcan, *Culte orientale în lumea romană*, București, 1998.
- <http://www.petrie.ucl.ac.uk> - Petrie Museum of Egyptian Archaeology, Museum Number UC54403, *Roman Ehnasya* by William Mathew Flinders Petrie, London, 1905, pl. LV. H20.

AN OIL LAMP WITH ANTHROPOMORPHOUS FIGURE DISCOVERED IN A TOMB IN TOMIS

Abstract

As result of salvage excavations in the Roman necropolis in Tomis, an inhumation tomb in a simple pit, with coffin, was discovered. The inventory consisted of two glass vessels, a little jug and an oil lamp. It distinguishes by shape and decoration, having good analogies in Egypt. It seems to be a new representation of goddess Isis on an oil lamp, until now unique in Tomis.

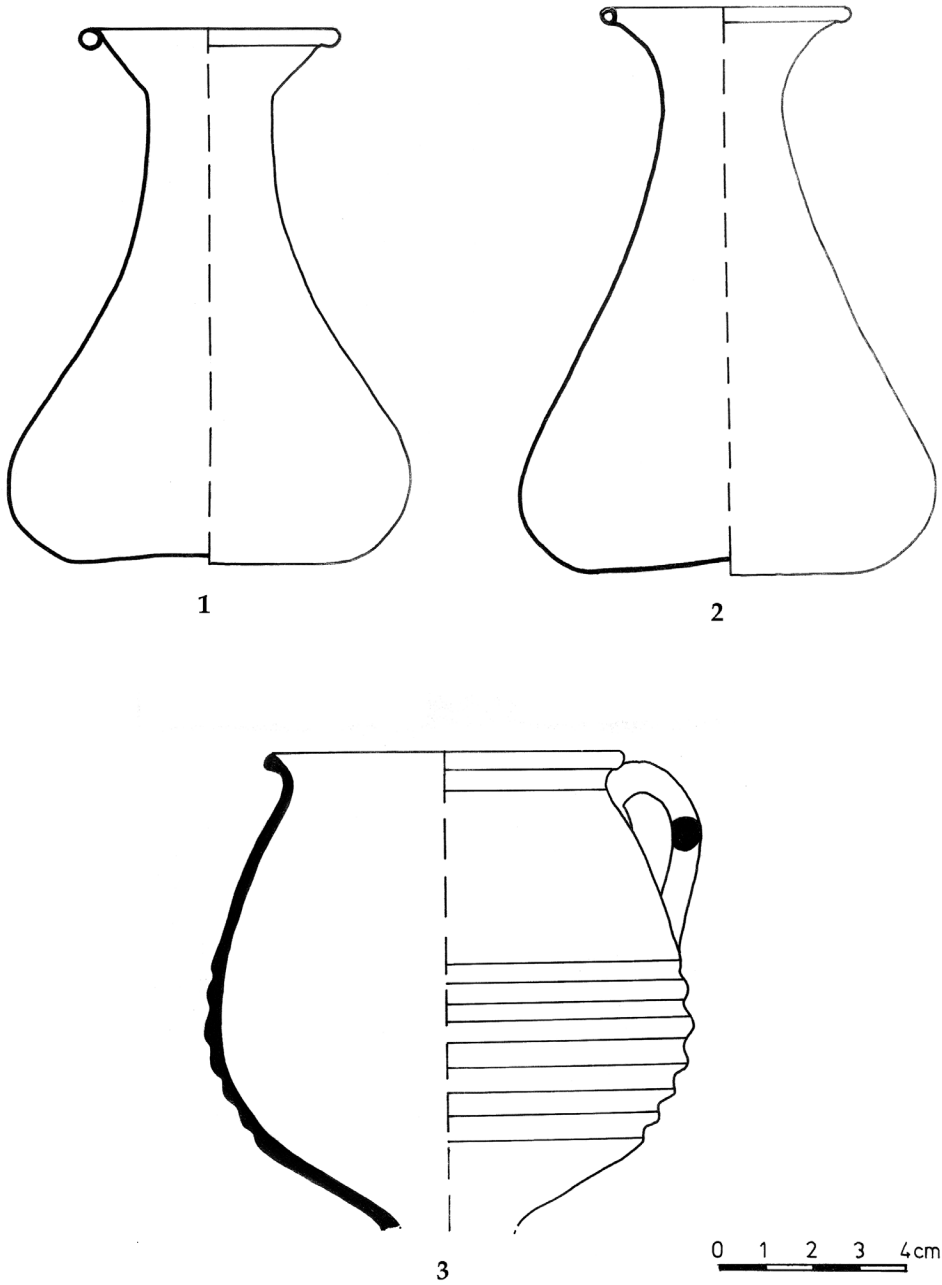

Fig. 1: 1,2 – vase de sticlă; 3 – căniță. Tomis, sec. II - III p. Chr.

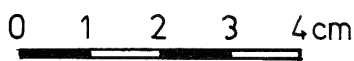
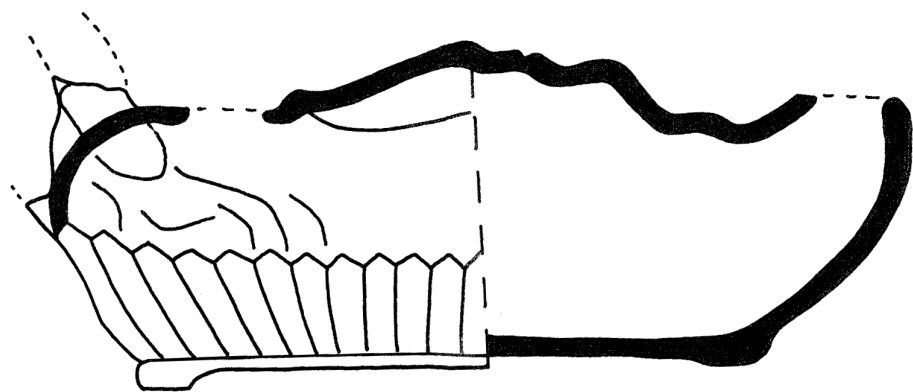

Fig. 2 - Opaț cu figură antropomorfă. Tomis, sec. II - III p. Chr.

Fig. 3 – Mormânt de înhumație. Tomis, sec II – III p. Chr.

Fig. 4 – Opaț cu figură antropomorfă. Ehnasya, Egipt.